

Säästva arengu foorum 2012

„Rohelise majanduse
eeldused ja
võimalused Eestis“

SÄÄSTVA ARENGU FOORUM 2012. ROHEMAJANDUSE EELDUSED JA VÕIMALUSED EESTIS KOKKUVÕTE

[Foorumi päevakava](#)

[Ettekannete slaidid](#)

Kokkuvõtte sisukord:

AVAMINE	2
ETTEKANDED.....	5
LAUDKONDADE ARUTELU	12
EESTI ROHEMAJANDUSE EDENDAVID 2012.....	15

AVAMINE

Foorumi avasõnad lausis **Kaja Peterson, Säästva Eesti Instituudi programmijuht ja Riigikantselei juures tegutseva säästva arengu komisjoni esimees**. Foorumil on võimalus arutada põletavatel globaalsetel teemadel ja vaadata, kuidas globaalsesse maailma sobitub meie väike riik ja rahvas ja kuidas saame neil teemadel kaasa rääkida. Kui 2007. a. hindas Globaalse Jalajälje Võrgustik inimkonna ökoloogilise jalajälje suuruseks kahe planeedi jagu maad, siis 2008. a. ilmnes, et vaja on juba rohkem kui kahte planeeti. Nendest teemadest oli ajendatud ka selle aasta juunis Rio de Janeiros toimunud ülemaailmne Maa tippkohtumine, kus peateemad olid rohemajandus ja jätkusuutlik valitsemine. Kuigi sellist kokkulepet sel kohtumisel nagu 20 aastat tagasi esimesel Rio konverentsil ei sündinud, siis võeti vastu dokument „Tulevik, mida me soovime“, mille põhimõtetega ühinemine on ka praegu avatud.

1. Tervitussõnavõtuga esines **Riigikogu esimees Ene Ergma**. Ta sõnas, et alustab mitte väga hea uudisega. Kuigi homme tähistame esimese tehiskaaslase orbiidile saatmise 55. aastapäeva, ei tasu meil loota teiste planeetide koloniseerimisele. Meile on olnud pikka aega omane kujutleda end looduse kuningatena ja oleme eeldanud, et Maa kannatab kõik välja, kuid nii see ei ole. Ta tuletas meelde, et on aeg mõelda, mil moel säästlikumalt hakkama saada ja kuidas paremini kasutada taastuvenergiaallikaid, sest rahvastiku kasvades ja elukvaliteedi paranedes suureneb oluliselt ka tarbimine. Üha enam loodusvarasid vajades ja energiatarbe kasvades ei saa aga unustada, et ka biokütuse tootmine ei ole alati keskkonnahoidlik tootliku maa kasutamise ja sealt eralduva CO₂ tõttu, kui inimeste arvu suurenedes vajame põllumaad toiduainete tootmiseks. Kuigi Eestis ei ole söötis maast puudust ja CO₂ kvoodiga pole meil seni muret olnud, siis tegelikult oleme me üks lüli globaalses ketis ja peame jätkuvalt otsima tehnoloogilisi ja korralduslikke lahendusi kestlikuks arenguks.

E. Ergma tõi välja, mida meil on tehtud, et leida lahendusi oma rahva püsimiseks ning elu- ja looduskeskkonna hoidmiseks. On koostatud mitmeid strateegilisi dokumente, üheks selliseks on Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“, milles globaalsest konkurentsist tulenevad edukusnõuded on seotud säästva arengu põhimõtete ja traditsiooniliste väärtustega.

Ka rõhutas E. Ergma, et loodushoid ja majanduse arendamine ei tarvitse teineteist välistada. Keskkonnamuredest lähtuv rohemajandus seob mitmeid valdkondi ning üha kasvav teadlikkus loob võimaluse uute teenuste ja toodete pakkumiseks ning seeläbi töökohtade loomiseks. Oluline on otsustada, millistele majandussektoritele keskenduda ning siis vastavalt panustada innovatsioonile, teadus- ja arendustegevusele ning turgude leidmisele. Eesti Keskkonnaameti hinnangul võiks Eestis rohemajanduses perspektiivikad olla ehitussektor, põllumajandus, metsandus, energeetika, transport, turism ja ka finantssektor.

Näidetena tõi E. Ergma välja, et Eesti on suutnud hästi kasutada Euroopa Liidu struktuurifondide abi ja lükata käima elamute soojustamise projekti, kus energiasäästu saavutamise kõrval on tähtis töökohtade säilitamine majanduslangusega kahanenud ehitussektoris. Uute hoonete projekteerimisel on aga juba normiks väike energiakulu.

Et algatada ja toetada Eesti majanduses ning ühiskonnas muutusi, mis kiirendaksid majandusstruktuuri kaasajastamist, kutsus Riigikogu 2007. aastal ellu Eesti Arengufondi. Arengufondis on käivitatud energia- ja rohemajanduse seiresuund, mis varustades osapooli ajakohase teadmisega peab parandama koostööd avaliku ja erasektori, teadus- ja haridussektori ning kodanikuühiskonna vahel ja kujundama ühise rohemajanduse visiooni ning käivitama arengut eestvedava kasvuprogrammi.

Samuti tõi E. Ergma ühe tulevikku vaatava võimalusena välja Eesti tegevuse liitumisel Euroopa Kosmoseagentuuriga, millest tõuseb Eestile kasu juba ainuüksi keskkonna, nii veekogude kui metsa olukorra, seireprogramme kasutades.

Kokkuvõttes rõhutas E. Ergma teaduse ja hariduse tähtsust uute tehnoloogiate edendamiseks ja laiemaks kasutuselevõtuks. Haridusest on põhjust rääkida kõigil oskustasemetel: nii kõrgharidusest (eeskätt reaalsuunal), uute tehnoloogiate kasutamiseks vajalikust kutseharidusest, töötajate ümber- ja täiendõppest, aga ka teadlike valikute aluseks olevast laiemast keskkonnateadlikkuse kasvatamisest. Rohemajandusega kaasnevad võimalused, meie ülesanne on olla nutikas ja neid võimalusi ära kasutada.

2. Sissejuhatava avaettekande tegi **välisminister Urmas Paet**, kes ka ise osales Eesti delegatsiooni juhina sel suvel Rio konverentsil. U. Paet tõi oma ettekandes näiteid Eesti panusest ja välispoliitilisest tegevusest säästva arengu suunal, rõhutas majandus- ja rahanduspoliitika rolli, mõtteviisi muutmise olulisust ning arengukoostöö tähtsust säästva arengu saavutamiseks.

Kõigepealt märkis Urmas Paet, et rahvusvahelisel areenil on säästvale arengule peaaegu sünonüümiks saanud Rio protsess või Rio konverents. Ajaliselt langeb maailma tähelepanu algus säästvale arengule kokku Eesti iseseisvuse taastamise perioodiga, milles keskkonnaliikumisel oli väga tähtis roll. Välisminister meenutas, et juba 1995. aastal võtsime vastu säästva arengu seaduse. 2005. a. kiitis Riigikogu heaks riikliku strateegia „Säästev Eesti 21“, eesmärkidega aastani 2030. Eesti säästva arengu eesmärgid – kultuuri elujõulisus, heaolu kasv, sotsiaalselt sidus ühiskond ja ökoloogiline tasakaal – kajastuvad kõik ka meie välispoliitikas.

Eeskujudena teistele riikidele tõi ettekandja välja meie ulatuslikud ja korrastatud metsad, e-valitsuse ja e-teenused, mobiilse ja paberivaba suhtlemise, kaasamise ja teised head valitsemistavad. U. Paet tõdes, et üks teema, kus on olnud nii häid kui mitte nii häid näiteid, on meie põlevkivi ja põlevkivitehnoloogia, mille vastu tuntakse huvi Ameerikast Jordaaniani. Tänu Eesti võrdlemisi puhtale õhule ja saastekvootide müügile oleme saanud teha vajalikke investeeringuid keskkonnahoidlikesse projektidesse: säästlike busside soetamiseks, üleriigilisse elektriautode laadimistaristusse ja hoonete soojustusse, mis hoiab all küttekulud ning aitab kaasa säästvale arengule.

Nagu U. Paet nimetas, on Eestis kindel roheline vundament, millele ehitada. Samas ei pruugi see, mis täna kõlbab, homme olla konkurentsivõimeline ega kestlik. Ka rahvusvahelises plaanis aina rohkem peame oma huvide eest seisma. Praegu seisab Valitsus näiteks selle eest, et Euroopa Liit võtaks taastuvenergia allikana arvesse ka Eesti looduslikku metsa. Ligi pool Eestit on kaetud metsaga ja 43,5% sellest on loodusliku tekkega.

Ühe takistusena säästva arengu teel nii Eestis kui ka mujal tõi U. Paet välja selle, et säästev areng võib paljudele tunduda utoopilise muinasjutuna. Tegelikult on säästev areng aina olulisem viimaste aastate majandus- ja võlakriisi taustal ning loogiliselt võttes muud arengut kui kestlik ja säästev, ei saagi olla – see on ainus ellujäämisvõimalus. Korras majandus ja rahandus, sisuliselt olematu võlakoormus ja eelarve ülejääk on riigi mõttes kestlik tee. Hoolimata praktikast on suurem osa riikidest vähemalt teoorias olnud sunnitud tõdema nende põhimõtete vajalikkust. Aasta esimese poole Euroopa fiskaalstabiilsusleping kinnitas, et Euroopa Liit on mõistnud vajadust elada kestlikult. Valitsus seisab selle eest, et sügavama integratsiooni poole teel olevast Euroopa Liidust saab kestlik liit. Soovime kas või energiajulgeoleku aspektist aina tihedamalt lõimuda meie Euroopa naabritega. Mida tihedamalt seome end tugeva keskkonnahoidlikkuse traditsioonidega Põhjamaade ja Lääne-Euroopa riikidega, seda parem.

Seejärel rääkis U. Paet maailmas toimuvast arengust – rahvastiku plahvatuslikust kasvust, kiirelt arenevate turgudega riikide (Brasiilia, Venemaa, India ja Hiina, Indoneesia, Pakistan jt) järjest

suuremast tarbimisest, rahutust islamimaailmast –, sest kuigi maailma parandamine algab üksikindiviidist ja kodust, Eestist ja Euroopast, siis pole meil võimalust maailmas toimuvast kõrvale jääda. Tänapäevases maailmas üks suuremaid probleeme on U. Paeti sõnul vastasseis arenenud ja arenevate riikide vahel – säästva arengu puhul on hoiakuid, et säästvalt saab tarbida siis, kui kõik riigid on saanud rikkaks, säästvas arengus nähakse piiranguid ja arenenud riikide konkurentsikartust. See on üks põhjus, miks näiteks ka 2009. a Kopenhaageni kliimakonverentsi peetakse läbikukkunuks.

U. Paet rõhutas, et tegelikkuses on kestlik või säästev areng ainus võimalik arengumudel. Oleme Euroopas ja USAs näinud, et mittekestlik eluviis viib varem või hiljem krahhini. Küsimus nii meile kui teistele on, kas õpime vanadest või uutest vigadest, enda või teiste omadest. Arenguga seostub ka humanitaarabi ja arengukoostöö. Kindlasti vajavad paljud inimesed ja riigid meie tuge. Oluline on aga see, et me aitame või õpetame teisi ennast ise aitama. Eesti näide viimase kahekümne aasta jooksul kinnitab seda põhimõtet – 1990-ndatel aastatel saime palju tuge sõpradelt, kuid lõpptulemus sõltus ikka meist endast. Nüüd oleme saanud e-riigi ja e-lahenduste valdkonnas maailmas autoriteediks.

U. Paet tõdes, et palju on veel teha nii kodus kui ka mujal. E-vallas nt peame tunnistama, et päris paberivaba kontorit kuskilt ei leia ning maailma elektroonilised andmebaasid tarbivad rohkem elektrit kui terve Rootsi. Sellest 96% kulub jahutusele. Kui neid asju endale rohkem teadvustame, siis on võimalik ka nendega paremini tegeleda. Sel ja muudel põhjustel peame jätkama e-lahenduste tähtsuse, tulususe ja säästlikkuse toetamist Euroopas.

Veel ühe näitena toimivast ja edukast Eesti panusest maailmas tõi U. Paet välja „Teeme ära!“ projekti, mille kaudu oleme näidanud kogu maailmale kodanikualgatuse ulatuslikkust. Kui on hea idee ja vabadus seda ellu viia, saadab seda ka edu. „Teema ära!“ on saanud üleilmne „Let’s Do It!“. Plaan on sellel aastal korraldada taoline ettevõtmine 100 maailma riigis ja kaasata 100 miljonit inimest. Eesmärk ei ole ühekordne sodi koristamise aktsioon, vaid mõtteviisi muutmine.

Brasiiliast on pärit ka Eestiga seotud ja maailmas tuntud näide, kuidas ettevõtluses on võimalik edukus, nüüdisaegsus ja keskkonnasäästlikkus kokku viia ehk Brasiilia üks tuntumaid moedisaini brände Osklen on Oskar Metsavahi – praegu Eesti aukonsul Rio de Janeiros – välja töötatud tootemark ja juhitud ettevõte. Üleeelmisel nädalal tutvustati seda ka Eestis, kust saidid ehk uusi mõtteid ka meie moedisainerid ja töösturid, kuidas oma konkurentsivõimet maailmas säästva arengu ja moodsate lahendustega kokku panna.

Kokkuvõtteks lausus U. Paet, et Eestil on suurepärased eeldused säästva arengu jätkamiseks, seda nii majanduslikult, rahanduslikult, ühiskondlikult, kultuuriliselt kui ka keskkonnavalaselt. Ta märkis, et Eesti on 20 aastaga oma SKT umbes neljakordistanud, SKT kahekordistamiseks kulus brittidel aega 155 aastat, ameeriklastel 50, Hiinal 15. Kuid eelkõige on oluline mõtteviisi muutus. Säästev areng ei piirdu sellega, et paneme pakendi õigesse konteinerisse. Lõpetuseks soovis U. Paet foorumil osalejatele edukat arutelu jätku.

K. Peterson esitas Urmas Paetile küsimuse dilemma kohta, et kui juba praegu on meie planeedil 7 miljardit inimest, siis kuidas paarikümne aasta pärast võib-olla 9 miljardit ära mahutada, seejuures hea elukvaliteediga ja võimalikult väikse mõjuga looduskeskkonnale. Arvestades seda, et välispoliitika on kompromisside kunst, siis kas Eesti roll on piisav, kas Eesti võiks mõnes valdkonnas olla eeskujuks ja juhiks?

U. Paet: Jah. Suure osa riikide jaoks on probleem see, et ollakse vanas mõtteviisis kinni, kuid sellest üle öö lahti ei saa. Välispoliitikas üks instrumente on arengukoostöö. Riigid vaatavad järjest rohkem, millele nad abi annavad. Selle kaudu on võimalik mõjutada abi saavaid riike käituma säästvalt. Pigem on säästva arengu mõtteviisiga läinud kaasa riigid, kus on hea valitsemistava ja kus ühiskonnal on ka võimalus kaasa rääkida, mitte autoritaarsed riigid. Eesti on teinud rohkem,

kui keegi 1,3 miljoni elanikuga riigilt ootaks. Kui palju täna raisatakse ressursse, alates toidust, aga ka vett, maad jne. Kui raiskamine oluliselt väheneks, siis toidetakse ära kõik need inimesed. Mõtteviisi muutus, raiskamise vähendamine aitab kõigil ellu jääda.

ETTEKANDED

1. Paul Schreyer, OECD statistika direktoraadi asejuhataja tutvustas OECD indikaatoreid rohelise kasvu mõõtmiseks. Aasta tagasi 2011 esitles OECD oma iga-aastasel ministrite nõupidamisel rohelise kasvu strateegiat ja raporteid „Towards Green Growth“, „Measuring Green Growth“, „Tools for delivering on green growth“. Rohelise kasvu kontseptsioon OECD käsitluses ei ole väga erinev säästva arengu kontseptsioonist, kuid see on veidi kitsam, olles osa säästvast arengust. Säästev areng sisaldab ka sotsiaalset komponenti. OECD definitsioon: *roheline kasv on majanduskasvu ja -arengu edendamine, mis kindlustab loodusvarade ja keskkonnateenuste jätkumise, millel meie heaolu põhineb. Säästlikule majanduskasvule on aluseks investeeringud ja innovatsioon, mis loovad uusi majanduslikke võimalusi.*

Rohelise kasvu kontseptsioonis keskkond ei sea ainult piiranguid, vaid annab ka aluse majandusele. See tähendab, et keskkond ja majandus ei vastandu teineteisele, vaid nad pigem täiendavad teineteist. Ühtlasi saab rohelist kasvu vaadelda kui šokkide vältimist, sest olulisel kohal on loodusvaradega arvestamine ja nende üle arvepidamine, et tulevikus ei ilmneks ootamatusi.

Et rohelist kasvu mõõta, on OECD välja töötanud neljamõõtmelise raamistiku kõige olulisemate indikaatoritega. Esimesse rühma kuuluvad keskkonnakasutuse ja ressursitootlikkuse näitajad, millega mõõdetakse majanduskasvu rohelisemaks muutumist. Eesmärgiks on majanduskasvu ja ressursitarbimise kasvu seose lahutamine. Nt mõõdetakse CO₂-, energia ja ressursitootlikkust – kuidas CO₂-heide, energiatarbimine, materjalivood, veekasutus jm muutuvad majandustoodanguga võrreldes.

Kuna suhteline muutus majanduse kasvamise ja ressursitarbimise vähenemise vahel ei ole piisav, kui absoluutväärtustelt loodusvarad vähenevad, siis ei piisa ka üksnes tootlikkuse kasvust ja vaja on jälgida absoluutühikutes looduskapitali muutusi, et vältida ootamatuid šokke tulevikus. Siia kuuluvad taastuvate ja mittetaastuvate loodusvarade (nt vesi, metsad, kalavarud, maavarad), bioloogiline mitmekesisuse ja ökosüsteemide indikaatorid.

Kolmas osa indikaatoreid tegeleb küsimusega, kas inimesed kannatavad keskkonna pärast või saavad sellest kasu – need on elukvaliteedi ja keskkonnaindikaatorid, mis mõõdavad tervisemõju, riske, keskkonnateenuseid jm.

Neljanda rühma indikaatoritega hinnatakse majanduslikke võimalusi ja poliitikat. Paljudes OECD riikides on majanduskriis – kas majanduskasv on tööhõive allikas? Mõõdetakse tehnoloogiaid ja innovatsiooni, teadus- ja arendustööd, keskkonnahoidlike tooteid ja teenuseid, rohetöökohti, aga ka poliitikat, nagu maksustamine jm. Peale nende näitajate sisaldab raamistik üldiseid sotsiaal-majanduslikke mõõdikuid.

Kokku on OECD välja valinud rohelise kasvu iseloomustamiseks 25 näitajat, ühte rohelise kasvu liitindeksit välja töötada ei plaanita. Kõik OECD riigid on pidanud mõistlikuks nende hulgast kokku leppida 5–6 juhtindikaatorit. Praegune ettepanek on kasutada juhtindikaatoritena: CO₂-tootlikkus, materjalitootlikkus, keskkonnakoormust kajastav mitmeteguriline tootlikkus (*environmentally adjusted multi-factor productivity*), maakate, loodusvarade indeks, elanikkonna kokkupuude peen- osakestega. Majanduslikud võimaluste kajastamiseks ühte juhtindikaatorit pole veel välja valitud.

CO₂-tootlikkuse näitaja juures, mis mõõdab, kas CO₂-heide kasvab sisemajanduse kogutoodangust (SKT) kiiremini või aeglasemalt, tõi P. Schreyer välja nii tootmise kui tarbimise ehk nõudluse poole mõõtmise vajaduse. Viimast iseloomustab CO₂-heide, mis tuleneb ühes riigis tarbitud kaupadest ja teenustest. CO₂-mahuka tootmise üleviimise tagajärjel muudesse riikidesse tõuseb OECD riikides CO₂-tootlikkus, kuid tegelikult nihutatakse CO₂-heide teistesse riikidesse. Näiteks CO₂-heite aastane muutus 1995–2005 näitab, et BRIICS-maades (Brasiilia, Venemaa, India, Indoneesia, Hiina, Lõuna-Aafrika) on CO₂ heitkogused kasvanud kiiremini tootmistegevuses kui tarbimises, OECD maades vastupidi.

Rohelise kasvu indikaatoreid on juba kasutatud nii rahvusvahelisel tasandil kui ka riikide tasandil, nt Hollandi, Tšehhi, Taani jt kohta. Samuti kasutatakse neid OECD keskkonnategevuse ülevaadetes, nt Saksamaa kohta valmis ülevaade 2012. a. OECD ootab tagasisidet nendelt riikidelt, kuidas neid näitajaid on kasutatud poliitilistes dialoogides, on nad kasulikud, kuidas neid paremaks muuta. Lõpetuseks tõi P. Schreyer näite keskkonnamaksude indikaatorite kohta – ei ole üheselt tõlgendatavad, sest keskkonnamaksudest laekumise suur tulu tähendab ühtlasi suurt koormust keskkonnale.

K. Peterson küsis, kas on veel ka muid indikaatoreid, mis kajastaksid seda, et globaliseerunud maailmas kasutavad riigid ressursse, mis asuvad muudes riikides ja ka mõju jääb mujale?

P. Schreyer: Peale CO₂-heite, mida on võrdlemisi lihtne hinnata, on tõesti ka teisi valdkondi, mille mõju tuleb mõõta riikide üleselt. Nt veekasutuses tuleb arvestada vett, mis sisaldub teistes riikides toodetud kaupades ja selle mõjus, sest ühe tonni veekasutusel võib riigiti olla äärmiselt erinev keskkonnamõju, kui võtta kas või Iisrael ja Norra. Samuti töötatakse näitajatega, mis kajastaksid OECD riikide seost arengumaadega, mitte ainult finantsilist seost, vaid ka näiteks ühiste arusaamade kujunemist keskkonnaküsimustes.

2. Järgmisena esines AS ABB Balti piirkonna juht Bo Henriksson, kes rääkis rohemajanduse rakendamise ettevõtte tasandil. Ta tõdes, et energiahind ja mure kliimamuutuse pärast on praegu väga tulised teemad peaaegu kõikjal ning tõi mitmeid näiteid suurte muutuste ja keskkonnale avalduva surve kohta. Tõenäoliselt ei kasva lähitulevikus Euroopa Liidus ja Põhja-Ameerikas primaarenergia- ja elektrinõudlus nii palju kui Indias, Hiinas, Lähis-Idas ja Aafrikas, mis seab mitte ainult poliitikut, vaid ka tööstuse konkurentsis küsimuse ette, kas meie tootmine toimub nii tõhusalt kui võimalik, kas tooted on keskkonnahoidlikud? Nafta hinnatõus survestab samuti tööstust, kuid nafta võibki kallis olla, nii kasutame seda vähem. Maa temperatuur võib järgmise 50 aasta jooksul tõusta 3°C. Pew keskuse tehtud uuringu järgi on inimesed kõige rohkem mures globaalse soojenemise pärast Brasiilias, kõige vähem Hiinas. Majanduskasv on vaja lahti siduda energiatarbimise ja CO₂ heitkoguste kasvust. 2008. a. oli ülemaailmne CO₂-heide 30 Gt, praeguste poliitikate jätkudes tõuseb see umbes 30 aasta jooksul üle 40 Gt.

CO₂-heite vähendamiseks vajalike tegevustena tõi B. Henriksson välja taastuvenergiaallikate ja biokütuste kasutamise, süsiniku kogumise ja sekvestreerimise, energiakasutamise tõhustamise jm. Näiteks on energiatarbimise võrdluses SKT-ga Jaapan 8 korda tõhusam kui Venemaa, mis osutab suurele arenguvarule Venemaal, samuti Indias, Hiinas jm.

ABB-l on mitmeid näiteid erinevate riikide tehastest, kuidas oma energiatarbimist on vähendatud. Näiteks sai ühes elektrijaamas, mis ise kasutab 5% toodetud elektrist, elektritarbimist vähendada lihtsate meetmete abil 10–30%. Saksamaa tehases vähendati CO₂ heitkogust 10 000 t aastas tõhususe suurendamisega. Metallurgiatehases Prantsusmaal tuvastas ABB 53 energiasäästu võimalust. Lihtsad lahendused on võimalikud mitte ainult maal, vaid ka merel. Sadamas peaksid

laevad kõik mootorid välja lülitama ja kasutama maapealset elektrienergiat, mis aga omakorda peab olema roheline energia.

Seega on energiasäästmisel tohutu potentsiaal kõikjal, sealhulgas kontorites valgustuse ja arvutite väljalülitamisega kontorist lahkumisel, ehk nagu B. Henriksson selle kokku võttis – kokkuhoitud energia on kõige rohelisem energia.

Taastuenergiaallikate kasutamise juures ABB-s rääkis B. Henriksson ideest päikeseenergiajaamu rajada Aafrikasse, kust toodaks elekter kaabliga Euroopasse. See eeldab tõhusaid, energiakadusid vältivaid ühendusi. ABB tuulegeneraatorite tehas Eestis on oma segmendis üks suuremaid maailmas. Ettevõtte tegeleb ka üsna uue laineenergia tehnoloogiaga.

ABB-s on seatud sihid energiakasutuse vähendamiseks igas tehases ja seda mõõdetakse. Alates 2010. aastast on eesmärk 2,5% väiksem energiakasutus aastas töötaja kohta ja hoonetes. B. Henrikssoni sõnul ei ole see Põhja-Euroopas just lihtne, sest talved on väga erinevad. Samuti kasutatakse ABB-s säästulampe ja liikumistundlikku valgustust. Näidetena tõi ettekandja välja veel trafotehase Saksamaal, kus energiakasutust vähendati 40% ning ABB 50 energiasäästu projekti Roots. Ka Eesti tehases on alustatud energiasäästuprogrammiga.

Nendel tegevustel on kaks eesmärki: vähendada kulutusi ja olla keskkonnahoidlikum. Sest energiaraiskamise vältimise varu kogu energiaahelas on suur. Kas või see, et toidutööstuses läheb toodangust ligi 40% jäätmeteks. ABB tahab oma tehnoloogiaga energiakadusid vähendada, et lisaelektrienergia tootmise vajadus oleks väiksem, loodusvarasid paremini kasutada ja muuta ettevõtte tegevus tõhusamaks ja konkurentsivõimeliseks. Aitäh.

Paul Schreyer: Need olid head näited, kuid te ei rääkinud palju ettevõtte ootustest poliitikale. Kui need on asjad on lihtsad teha, siis miks need ei ole levinud? Kas energiahind on liiga madal või midagi muud?

B. Henriksson: Põhjuseid on mitu. Need tegevused vajavad raha ja muid ressursse. Ettevõtted üksi ei ole võimelised kõike tegema, vajavad riigilt tuge. Energiahind ei ole piisavalt kõrge, vaid liiga madal, mis ei survesta investoreid või tootmisüksuseid piisavalt. Enda näite pealt võin ka öelda, et kütusehind mind ei mõjuta. Inimesed ütlevad küll, et bensiini hind on liiga kõrge, kuid autoliiklus kasvab – nt Vilniuses, kus ma tihti käin. Hollandis on palju jalgrattureid, see on tark valik.

K. Peterson: ABB on tegev mitmel alal: taastuenergia, energiatõhusus, energiasäästmine, sadamaenergia. Mis suunas ABB areneb Baltimaades järgmise 5–10 aasta jooksul?

B. Henriksson: Kõik on seotud nõudlusega, järgime seda. Eesti on ABB strateegiline koht tootmiseks. Arendame tootmist Eestis energiasektoris. Võimalus on müüa teenuseid ABB grupis, kui oleme piisavalt konkurentsivõimelised.

4. Arjen Wals, Wageningeni Ülikooli professor ja UNESCO sotsiaalse õppimise ja säästva arengu hariduse tööühma juht, keskendus oma ettekandes õppimise ja hariduse rollile säästva ühiskonna ja selle ühe osa – rohemajanduse – poole liikumisel, sest mõtteviisi, eluviisi ja väärtuste muutus on vajalik, et rohemajandus ja roheline ühiskond saaksid neile toetuda.

A. Wals alustas oma ettekannet teadmiste tähtsust ja kriitilist mõtlemist iseloomustavate näidetega. Ka teadlased ja ettevõtted pole alati ette näinud oma uuenduste ja leiutiste pikaajalisi mõjusid ühiskonnale ja keskkonnale. 1967. a filmis „The Graduate“ lausutakse, et plastil on suur tulevik. Plast ongi maailma tohutult muutnud, kuid nagu me teame, on plast pika aja jooksul

põhjustanud hulga keskkonnaprobleeme. Nagu on teada, visatakse iga 5 sekundi jooksul Ameerika Ühendriikides ära 60 000 plastikaatkotti, iga 5 minuti jooksul 2 miljonit plastpudelit. Piisavalt neid ei taaskasutata, suur osa põletatakse ja väga palju jääb lihtsalt keskkonda.

Teiseks tõi A. Wals näite Hollandis toimuva kampaania kohta plasti liigiti kogumiseks. Kampaania on küllalt edukas, enamikul kohalikel omavalitsustel on sisse seatud eraldi plasti kogumine. Kuid samas on meedias ka vastuolulisi sõnumeid: „Kas teate, et ühe koti prügi põletamisest saadava energiaga on võimalik oma mobiiltelefoni laadida kaheks kuuks?“ Ehk jäätmed on head, sest neist saab energiat. Keskkonnaharidustegelased polnud sellega rahul, sest nemad olid prügi kohta rääkinud teisiti. Kuna hollandlased siiski ei tootnud piisavalt prügi, siis jäätmepõletusahjud ei töötanud täisvõimsusega ning nii hakati prügi importima Itaaliast Napolist, kus on liiga palju prügi. Jäätmeettevõtted on nüüd energiaettevõtted, kes samuti mõtlevad, kuidas kasvada.

A. Walsi kolmas näide oli Coca-Cola ettevõtte, kes tarbijate murele liiga palju plastpudelite ja fossiilkütuste kasutamise pärast vastas taimse pudeli turuletoomisega. Seda reklaamiti kui plasti, mis põhineb kuni 30% taimedel ja on 100% taaskasutatav. Nii märke „kuni 30%“ kui ka pudeli nimi – *plant bottle* – on aga eksitavad. See võib tähendada taimset materjali ühes pudelis ka 0,5% ja pudelit, mis sisaldab seemneid.

Samuti puudutas A. Wals majanduse rohelisemaks muutmise vastuolusid maailmas, millest rääkis välisminister Urmas Paet. Mõned näevad rohemajanduse eesmärki kui konkurentsi kõrvaldamist, mõned kui ebaõigluse võimendamist Põhja ja Lõuna vahel ja süsteemi põlistamist, mis on jätkusuutmatu ja mida sõna 'roheline' lisamisega fundamentaalselt ei muuda. Maailm ei muutu säästvaks „roheliste“ lennukitega, „rohelise“ jäätmete kõrvaldamisega, „rohelise“ tuumaenergiaga, „roheliste“ autodega, „taimeplastpudelitega“ jne. Mobiiltelefonide näide: iga päev visatakse USAs ära 450 000 mobiiltelefoni, maailmas 1,5 miljonit, mida õhutavad tagant pidevad uuendused, turundus ja vajadus müüa üha rohkem telefone. Samas, kui üle kogu maailma on inimestel juurdepääs mobiiltelefonidele ja isegi kõige kaugemates kohtades WiFi-le, siis kõigile puhast joogiveett meil ikka ei ole – ühel miljardil inimesel puudub juurdepääs puhtale joogiveele.

Kui otsida vastust, miks see nii on, siis oma osa on A. Walsi sõnul selles, et teaduse roll muutub. Meil ei ole vastuseid paljudele küsimustele ja keeruline on öelda, milline on kõige jätkusuutlikum elamisviis. Teadmised muutuvad ja teadlaste vahel on eriarvamusi. Nt 99% teadlasi nõustub, et inimese põhjustatud kliimamuutus on probleem ja 1% sellega ei nõustu, kuid see 1% saab vähemalt poole meedia tähelepanust, sest see on huvitavam kui peavooluarvamus ja nii võivad inimesed segadusse sattuda.

Vanasti kuulati arste, sest nemad teadsid, õpetajad teadsid, teadlased teadsid, valitsus teadis. Nüüd aga töö autoriteet mureneb, sest informatsioon on kõikjal – „me upume info sisse, kuid januneme elutarkuse järele“ (E. O. Wilson). Kui tekib küsimus, otsitakse vastust Google`st või Vikipeediast. Otsingumootor võib anda tuhandeid vastuseid, kuid mille alusel on meile esitatud just need kümme esimest? Kuidas me otsustame, kas see on objektiivne või turunduslik valik? Kriitiline meediakirjaoskus on osa säästva arengu haridusest. Ebatavaline aeg nõuab ebatavalisi vastuseid, mis omakorda nõuab senisest erinevat õpetamise ja õppimise rolli.

Raamatus „Collapse“ uuris Jared Diamond tsivilisatsioone, kes tuhandeid aastaid tagasi järsku kadusid: inkad, maiad, Lihavõttesaare inimesed. J. Diamond leidis, et nad elasid üle oma ökoloogiliste ja tehnoloogiliste võimaluste, mis viis konkrentsini ressursside pärast. Inimeste vahel ei olnud mitte koostöö vaid konkrents, mis ei viinud vajalikeni uuendusteni, vaid allakäiguni. Kuidas seda vältida tänapäeval? Kuna nüüd on kogu maailm ühendatud, siis ühe ühiskonna kokku kukudes, kukume kõik kokku.

Seega peetakse haridust väga tähtsaks kriitiliste kodanike kasvatamisel, kes suudaks nende ülesannetega toime tulla. Kuid milliseid väärtusi haridus tugevdab ühiskonnas? Kui haridus muutub erahuvide pikenduseks ja kodanikud on raamistatud kui üksnes töötajad, õpilased või tarbijad, mitte kui inimesed, siis muutub haridus osaks süsteemist, mis võib olla jätkusuutmatu. Nii nagu

rohemajandus ei saa olla tavapärase majandus (*business-as-usual*), ei saa ka säästva arengu haridus ei saa olla tavapärase haridus (*education-as-usual*).

Kuid kuidas uuendada haridust nii, et meie lapsed oleksid paremini valmis tegelema ebamäärasusega, kompleksusega, näha seoseid, seostada globaalset ja kohalikku, minevikku, olevikku ja tulevikku, asetada end teiste inimeste olukorda maailmas, arvestada inimtegevuse mõjuga teistele liikidele jne. Seda me peaksime ka koolis õppima.

A. Wals tegi hiljuti UNESCO-le uuringu, kus osales 104 riiki. Üks küsimus oli uute õppimise vormide kohta, mis säästva arengu hariduses on esile kerkinud. Vastajad nimetasid nende hulgas süsteemipõhist õppimist, kriitilisel mõtlemisel põhinevat õppimist, sotsiaalset õppimist, avastuslikku õppimist jm. See annab lootust, sest me vajame neid uusi õppimisvorme.

Säästva arengu haridust iseloomustavad kolm vaatenurka ehk suurendusklaasi, nagu ettekandja neid nimetas. 1. Lõimiv suurendusklaas – küsimusi tuleb käsitleda terviklikult, st nii ökoloogilisest, majanduslikust kui eetilise küljest – nt mobiiltelefonide ostmisel peame mõtlema, millised on olnud nende valmistajate töötingimused, töötasu, töötervishoid.

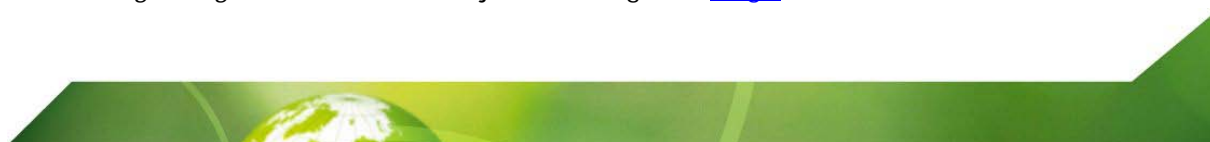
2. Kriitiline suurendusklaas – see on julgus esitada raskeid küsimusi. Nt majanduskasvu kohta, mida nähakse pühana, ja mittekasvu kohta, kus ettevõtted ei püüa maksimeerida kasumit, vaid rohelisemaks muutumist või elukvaliteeti, liikudes dünaamilise tasakaalu, mitte pideva kasvu suunas. Mõned räägivad säästvast kasvust, mõned säästvast kokkutõmbumisest – ressursse kasutatakse mõnel pool maailmas nii kiiresti, et kokkutõmbumine on vajalik. Kuidas teha vähemaga mõttekaid asju ja kuidas teha uuendusi, mis lubaks vähemaga hakkama saada?

3. Ümberkujundav suurendusklaas – säästva arengu haridus aitab meil mõista, kui kompleksed on asjad ja otsida erinevaid viise, kuidas muutused oleksid võimalikud. Võime tõsta teadlikkust, kuid kui me ei paku seejuures elujõulist ja atraktiivset alternatiivi, et muutused on võimalikud, viib see ainult ükskõiksuseni. Näiteks võivad ka mobiiltelefonid ja sotsiaalvõrgustikud olla osaks lahendusest, mis aitavad meil liikuda säästvama ühiskonna poole. Mobiiltelefonidele vajalike rakenduste loomisega saaks lihtsustada kas või autode ühiskasutust. Sotsiaalvõrgustikud aitavad luua palju ideid ja jagada kiirelt teadmisi.

Võtmetähtsusega säästvama maailma poole liikumisel on säästvast arengu kontseptsiooni mõistmine ja arusaamine, et jätkusuutlikkus erinevates riikides võib olla erineva tähendusega – ei ole ühte, mis kõigile sobiks. Siia juurde kuulub süsteemne mõtlemine ja terviklik lähenemine probleemidele. Vajalikud on muutuste ja innovatsiooniga seotud oskused ja teadmised – ka ettevõtted otsivad vastavate oskustega inimesi, et jõuda uutele turgudele.

Lõpetuseks esitas A. Wals visiooni ühest võimalikust koolist. Seal võiks olla oma energiatootmine, kasutatakse erinevaid õppimisvorme – mitte ainult ühepoolseid loenguid, vaid ka kõiki osalisi kaasahaaravaid õppimisvorme, õpilasi kaasatakse otsuste tegemisse. Ettevõtlikkuse arendamiseks võiks seal olla näiteks jalgrataste parandustöökoda, kus õpilased parandavad rattaid ja müüvad neid ümbruskonna inimestele, saadud raha investeerivad kooli. Kooli ümbruses olevat maad kasutatakse bioloogilise mitmekesisuse heaks ja köögiviljade kasvatamiseks koolile. Kõik see looks sünergia kooli ja kohaliku piirkonna, kooli ja ettevõtete vahel.

Ettekannet kokku võttes rõhutas A. Wals, et oluline on nii see, kuidas me õpetame kui ka see, mida me õpetame. Meil on vaja rohkem ruumi nii üldhariduse, kõrg- kui kutsehariduse õppekavadesse süsteemse mõtlemise jm uute õppimisviiside ning teadmiste jaoks. Õppeasutuses, kogukonnas ja töökohas õppimise piirid hägustuvad. Kriitiline mõtlemine ja „raskete“ küsimuste küsimine – mitte näiteks ainult seda, kuidas suurendada tõhusust, vaid kas teeme üldse õigeid asju? – on oluline säästva arengu hariduse osa, et jõuda säästva ühiskonnani, mille üks osa on rohemajandus. Neid küsimusi on A. Wals käsitlenud ka hiljutises raamatus „*Learning for sustainability in times of accelerating change*“, mille üks toimetaja ta oli, ning oma [blogis](#).

Alar Karis, Rektori Nõukogu: Kui roheline on teie ülikool, teil on palju hooneid, kas ja kui palju kasutate keskkonnahoidlikku tehnoloogiat?

A. Wals: Kui uut hoonet projekteeriti, tegi ülikool üleeuroopalise avaliku hanke, olid kriteeriumid hoone tõhususe ja rohelisuse kohta. Kõige rohelisem see hoone lõpuks ei tulnud. Kuid hämmastav oli see, et selle hoone kõrval asub uurimisinstituut Alterra, kus tegeletakse ka ökoloogilise disainiga, ja nendega ei konsulteeritud. Oma inimesi ja teadmisi, mis võiksid olla osa õppimisest, ignoreeriti. Esimesena peame otsima inimesi ja teadmisi, mis on meie oma süsteemis sees, ja inimesi kaasa tõmbama. Siis oleks nende hoonete kasutajatel ka suurem omanikutunne.

K. Peterson: Tundub, et eri haridused võistlevad omavahel: säästva arengu haridus, finantskirjaoskuse haridus jt, samas koostatakse Eestis praegu üldist haridusstrateegiat. Kas on mingid üldised põhjused, miks see nii on? Kas eri haridused peaks omavahel liitma?

A. Wals: See on nii ka Hollandis ja mujal maailmas. Meil on näiteks arengu-, kodaniku-, tarbija-, keskkonna-, tervise-, looduskaitse-, katastroofiriskide vähendamise, kliimamuutuse haridus. Võib väita, et haridust on liiga palju. Seepärast tuleks vaadelda kõikide nende hariduste asemel seda, millist kompetentsi me vajame. Minu jaoks on säästev areng kui katus, mis kõiki neid ühendab. Ehk lill, mille keskel on säästev areng ja kroonlehed on eri haridused – terviklikult vaadates on eri haridused keskelt ühendatud ja omavahel nad ei võistle.

4. Tea Nõmmann, Säästva Eesti Instituudi juhataja, rääkis oma ettekandes Eesti majanduse rohelistumise võimalustest ja selle hindamisest. Stockholmi Keskkonnainstituut, mille Tallinna keskus on Säästva Eesti Instituut, on tegelenud säästva arengu temaatika ja ressursitõhususega sama kaua kui Rio protsess ehk 20 aastat.

Alustuseks tõi T. Nõmmann näite maailma mänguasjade importijatest ja eksportijatest maailmakaardil, mis näitas kujundlikult tootmise ja tarbimise erinevaid asukohti ja suurust. Nagu päeva algul ka K. Peterson välja tõi läheks meil praeguse tarbimise juures vaja kolme planeeti Maa. Et saada ühe planeediga hakkama ja hinnata arengut, on vaja teha informeeritud ja vastutus-tundlikke poliitilisi otsuseid, mis peavad põhinema peale SKT keskkonna- ja sotsiaalmõdikutel. Selleks on aga statistika kättesaadavuse kiirust vaja märgatavalt tõsta. Ajavahe on teinekord 2–4 aastat, enne kui valmivad keskkonna- ja majandusnäitajatega ülevaateid. Nagu ka OECD esindaja rõhutas, on vaja rahvamajanduse arvepidamist laiendada keskkonna- ja sotsiaalnäitajatega. Samuti ei saa me ilma tulevikustsenaariumite koostamiseta. Arengufondi eestvedamisel on arengustsenaariumeid koostatud viimastel aastatel.

Kolleegid Yorki ülikoolist koos Ühe Planeedi Majanduse Võrgustikuga on välja töötanud mudeli [EUREAPA](#), et võrrelda Euroopa riikide süsiniku, ökoloogilist ja vee jalajälge nii tarbimisel kui tootmises ja koostada arengustsenaariumid aastaks 2050, eesmärgiga mahutada Euroopa riikidega sarnase tarbimistasemega maailm ühe planeedi piiresse. See tähendab, et Euroopa Liidu liikmesriikide tarbimise keskmine CO₂-heide inimese kohta ei saa olla suurem kui 1,05 t/aastas ja ökoloogiline jalajalg 1,31 gha/in.

Paljude Euroopa riikide tarbimise jalajalg on praegu suurem kui tootmise jalajalg – tootmise koormus läheb arenenud riikidest teistesse riikidesse. Stsenaariumide aluseks võeti kaks telge: 1) tehnoloogilised uuendused või stagneerumine praeguste lahenduste juures; 2) kvantitatiivne kasv või kvalitatiivne kasv/areng. Vastavalt nende kahe telje neljale jaotusele on välja pakutud neli stsenaariumit: „Tark ja hooliv“, „Kiiresti edasi“, „Aeglane kulgemine“, „Järsud muutused“.

Kuigi ühegi püstitatud stsenaariumiga ühe planeedi eesmärki ei saavutatud, siis „Targa ja hooliva“ stsenaariumiga jõuti sellele kõige lähemale. „Targa ja hooliva“ stsenaariumi eeldused olid: inimeste

käitumise muutumine sotsiaalselt vastutustundlikumaks ja keskkonnahoidlikumaks – loobumine materialismist; loodushüvede väärtustamine ökosüsteemiteenustele hinna kehtestamise kaudu; ökoloogiline maksureform, sh „tarbimisjalajälje“ maksustamine; uuenduslik tootemärgistamine ja kodumajapidamiste jäätmetekke vähendamine; tööaja vähendamine ja sotsiaalselt haavatavate gruppide hoolekanne; laiaulatuslik üleminek taastuvkütuste ja -energiaallikate kasutusele, CO₂-heite karm piiramine ja riigi toel energiasäästumeetmete rakendamine; konkurentsi asendamine koostööga, madalsüsinikukaubandusele üleminek.

Peale ülalnimetatute oli eelduseks veel 43%-line rahvamajanduse kulude vähendamine, kaupade asemel teenuste tarbimine, kodumajapidamiste ja tööstuse üleminek taastuvallikatel põhineva elektri kasutamisele, teistes majandusharudes ressursikasutuse (tootmise) märgatav tõhustamine ja heitmete-jäätmete vähendamine, efektiivsust tagavate tehnoloogiate ülekanne üle maailma.

Kuna nende eeldustega „Tark ja hooliv“ stsenaarium veel eesmärki ei saavutanud, lisati piiranguid: kodumajapidamiste loobumine fossiilkütuste kasutamisest, rahvusvahelises (auto- ja lennu-) transpordis fossiilkütuste asendamine 50% ulatuses taastuvkütustega, maakasutuse efektiivsuse tõstmine (tööstuses, põllumajanduses, metsanduses ja kalanduses).

Nende lisakriteeriumidega jõuti ühe planeedi eesmärgile suhteliselt lähedale. Eesti mahtus eesmärgi sisse süsinikjalajäljega, kuid mitte ökoloogilise jalajäljega. Üksikud riigid EL-s ei saavutanud eesmärki ka radikaalsete meetmete rakendamisega. Sõltuvalt sektorist läheks vaja 70–99%-list süsiniku- ja ökoloogilise jalajälje vähendamist. Eestis on ühe suurima jalajäljega elamumajandus, mille põhjus on meie põlevkivielektritootmine.

Seega on suuremahulised muutused on vajalikud nii tootmise kui tarbimise puhul. Riik saab muutusi teha regulatsioonide, fiskaalmeetmete, üldise teadlikkuse tõstmise abil. Riik saab tarbijana ja keskkonnahoidlike hangetega väga palju mõjutada käitumist. Praegu moodustavad keskkonnahoidlikud riigihanked 13% kõigist hangetest, eelkõige on need ehitustööd, masinad, seadmed. Peamised hankijad on olnud Riigi Kinnisvara AS, Riigimetsa Majandamise Keskus, Riigi Infosüsteemi AS, Keskkonnaamet.

Rohelisi ettevõtteid iseloomustavate näitajatena saab välja tuua ISO 14001 sertifikaadi omajad, keda on praegu üle 400 – eelkõige ehituse, elektroonika, jäätmekäitluse valdkonnas.

Eestis puudub praegu roheliste ettevõtete arvestuse eestvedaja, ühtne metoodika, kasutajasõbralik aruandluskeskkond. Keskkonnainfo võiks e-keskkonda sisestada paralleelselt majandusaasta-aruannetega. Praegu puudub ilmselt nii kohustus kui motivatsioon. Ettevõtete konkurentsivõime edetabelit koostatakse statistiliste ja finantsandmete alusel. Siia poleks raske lisada energiakasutust, veekasutust jm ressursikasutust.

Kokkuvõtteks rõhutas T. Nömmann, et Eesti majanduse rohelistumisel pole alternatiive, rohelistumine pole enam eelis vaid eeldus. Maa kandevõime ja meie ökoloogiline jalajalg seavad meile piirid ja sihid. Ettevõtete ja kodanike valikuid peavad suunama vastutustundlikud riigi poliitikad. Rohemajandus on saanud siis osaks majanduspoliitikast, kui seda hinnatakse ka Eesti konkurentsivõime edetabelis alakategooriana või ühe kriteeriumina. Suur aitäh!

LAUDKONDADE ARUTELU

Pärastlõunasel sessioonil toimus arutelu laudkondades rohemajanduse eeldustest ja võimalustest Eestis. Sissejuhatuseks ja osalejate omavaheliseks tutvumiseks esitas K. Peterson laudkondadele kolm küsimust:

- 1) Kas teie asutus/ettevõte ostab taastuvenergiat ehk Eesti Energia Rohelise Energia paketti 100% taastuvatest energiaallikatest?
- 2) Kas teie asutus/ettevõte sorteerib jäätmeid liigiti?
- 3) Kas teie asutus/ettevõte toetab töötajate head tervisekäitumist (töötingimuste parandamine; regulaarsed tervisespordiüritused; terviseauditid; tervisespordi toetus jms tegevused, kus hoolitsetakse oma töötajate tervise eest)? Puudutab sotsiaalset vastutust.

Vastamiseks oli puust klotsid, iga osaleja jah-vastus tähendas ühte klotsi. Iga küsimuse kohta moodustus üks klotsidest torn: 1) rohelised klotsid, 2) pruunid klotsid, 3) kollased klotsid.

Visuaalselt osutusid kõige kõrgemateks pruunide klotside tornid. Vastustest selgus, et jäätmete liigiti kogumine ja rohelise energia ostmine ei ole alati võimalik, kui asutakse väikestes kohtades rendipindadel. Suuremate organisatsioonides on seadusest tulenevalt töötajate tervisekäitumisele tähelepanu pööramine peaaegu paratamatu. Küsimusi tekitas 'regulaarsus', kas kord aastas tervisespordiüritus on regulaarne? Hea näitena toodi välja Washingtoni Eesti suursaatkonna liitumine roheliste saatkondade liikumisega. Tähelepanu juhiti Läti Energia suuremale rohelisusele (tulenevalt hüdroenergia valdavast osakaalust) kui Eesti Energia on.

Seejärel esitas K. Peterson arutelu küsimused laudkondadele:

- 1. Milline on teie arvates Eesti potentsiaal muutuda rohemajandusega riigiks?**
- 2. Mis hõlbustab ja takistab selle potentsiaali realiseerumist praegu?**

Vastamiseks loositi laudkonnad, kes neile küsimustele vastavad, ülejäänud said võimaluse täiendada.

1. Eesti potentsiaal saada rohemajandusega riigiks oli üldiselt osalejate arvates suur või väga suur, kuid oli ka hinnanguid, et hetkepotentsiaal on madal. Rohemajanduse realiseerumise peamiseks **eeldusteks** peeti:

- Eesti väiksust, mis võimaldab paindlikkust ja dünaamilisust;
- olemasolevaid loodusvarasid (mets, maa, vesi) ja taastuvenergiaallikad (biomass, päike, tuul, jää jne);
- energiakasutuse tõhustamise arenguväru;
- sissejuurdunud looduslähedast eluviisi, eriti maapiirkondades;
- potentsiaal on peaaegu kõigis sektorites: energiamajandus ja elamumajandus (elamute kordategemine annab tööd, taastuvenergia kasutamine), põllumajandus ja metsamajandus (biogaas, biomass, mahetooted), teadus- ja arendustöö (tehnoloogiate arendus), transport;
- hiljuti valminud kava 100%-lisele taastuvenergiale üleminekuks – TE 100;
- et majandus muutuks roheliseks, on vaja selget ja kindlat poliitikat, „tarka tellijat“ ja eesmärgipärast toetust.

Erinevalt hinnati hajaasustust ja inimeste vähest arvu – oli arvamusi, et kui jagada taastuvad loodusvarad inimeste arvuga, siis on olukord hea. Teisalt lähevad sel juhul küll numbrid heaks, kuid kui inimesi enam pole, on tegelikult olukord halb. Oli arvamusi, et väikses jaamas elektrit ja soojust koos toota on väga kallis ja mõnes kohas võimatu, kui ka selle vastu arvamusi, et turul on olemas ka sobivaid väikseid gaasimootoreid ja biogaasigeneraatoreid.

Märgiti, et rohemajandust defineeritakse mitut moodi, ühtne rohemajanduse definitsioon puudub ja see vajab laiemat ühiskonna arutelu. Osa laudkonnast oli seisukohal, et peame rääkima täielikust taas- ja korduskasutusest ning ressursitõhususest, teine osa arvas, et vaja on rääkida saastamise, tootmise ja tarbimise omavahelisest lahtisidumisest, kolmanda osa hinnangul peame saama keskkonnahoidlike toodete tootjaks. Peaksime ilmselt vastama kõigile neile kriteeriumidele ja selles peitub meie potentsiaal.

2. Rohemajanduse potentsiaali realiseerumise suurimate **takistustena** toodi välja:

- kuni rohemajandusest saadav ühiskonna kogukasu ei ole piisavalt lahti seletatud, mitte ainult SKT ja palgad, vaid ka avalikud hüved ja väärtused, seni jääb rohemajandus elukaugeks ja poliitilisi otsuseid ei suudeta teha;
- turumoonutused – ühelt poolt subsideerimine, teiselt poolt väliskulude mittesisestamine. Sellega tegelemine viiks meid sihi poole. See ei ole ainult Eesti probleem, vaid on ülemaailmne probleem: energiamajandus ja põllumajandus on globaalselt subsideeritud, st et pole ühtegi eluvaldkonda, kus hinnad oleksid õiged, sest energia- ja toiduhinnad kajastuvad kõigis ühiskonna kuludes, hinnad ei anna signaali majanduse roheliseks muutmiseks;
- teadlikkus, motivatsioon, väärtused, harjumused ei toeta majanduse roheliseks muutumist. Miks see nii on – võib-olla see tuleneb sellest, et kasu pole piisavalt defineeritud. Samuti loeb tarbijale vaid hind, tegelikult peab rohkem väärtustama keskkonda. Siit tuli välja ka vastuolu uuringutega, mis on Eesti inimesi näidanud küllaltki keskkonnahoidlikena, loodust ja keskkonda väärtustavana, siis tegelikult näitab inimese väärtushinnanguid tema käitumine ja ühiskonna omi põhivoolu-meedia. Samuti arutati, kas madal teadlikkus ja põhjus-tagajärg seoste vähene arvestamine on hariduse või harituse probleem. Oluline on maast-madalast teadlikkuse kasvatamine ja tervikliku pildi nägemise õpetamine ning põhjus-tagajärg seoste arvestamine igal ühiskonna tasandil – siis saab teha õigeid otsuseid erinevatel tasanditel. Seega harjumusi ja väärtushinnanguid on vaja muuta, et Eesti muutuks rohemajandusega riigiks;
- takistusteks võib saada ka sotsiaalne ebavõrdsus, liberaalne majandus, kus loeb ainult madalaim hind, ja poliitiline kildkondlikkus.

3. Mida saaks konkreetselt teha riik selleks, et Eesti rohemajanduse potentsiaali suurendada? Konkreetsed meetmed, mida ettevõtted ootavad riigilt?

4. Mida saaksid teha ettevõtted ja organisatsioonid ise ära teha?

3. Konkreetsete tegevustena rohemajanduse edendamiseks oodatakse **riigilt**:

- strateegiat ja selle ellurakendamist ehk poliitilist suunavõttu. Eestil on säästva arengu strateegia olemas, võib-olla arendada sellest edasi, kas just rohelise kasvu strateegiat, aga rohemajandust

toetavat strateegiat. Kõik arengukavad peavad Eesti säästva arengu strateegiast lähtuma, praegu aga keegi eriti ei kontrolli, kas see on nii;

- ühiskondliku kokkuleppe algatamist, et ühtemoodi saadaks aru rohemajandusest ja seataks selle eesmärgid;
- näidata eeskjuju ja suunata majandust rohe- ehk keskkonnahoidlike riigihangetega, kus ainsaks kriteeriumiks ei ole madalaim hind – et tekitada nõudlust keskkonnahoidlike toodete ja teenuste järele, et pakkujad omaksid keskkonnajuhtimissüsteemi – nii rohemajanduse turgu elavdada;
- jätkata ökomaksureformi elluviimist, maksustada rohkem keskkonnaressursse ja sisendit, vähendada töö ja väljundi maksustamist. Maksupoliitika ülevaatamine rohemajanduse soodustamiseks: keskkonnamaksud, tarbimismaksud, et vähendada tarbimist;
- tulla välja leevendusmeetmetega vaesematele inimestele, kes kannataksid ökomaksureformi pärast mingi nurga alt, nt kütusevaesuse puhul;
- õiguskindluse signaali andmist ettevõtetele, et ettevõtjad võiksid olla kindlad, kui riik lubab teatud leevendus- või fiskaalmeetmete rakendamist, siis tegelikult need ka toimivad pikema aja jooksul;
- mõnel juhul oleksid õigustatud keskkonnakaitsesubsiidiumid, nt parima tehnoloogia rakendamiseks, kuid mitte jooksvate kulude katmiseks;
- koos ettevõtjatega luua meetmeid, mis toetaksid rohemajanduse potentsiaali suurendamist;
- IT-lahendused keskkonnanaruannete esitamiseks ja analüüsimiseks, ettevõtete majandusaastaruannete kohustuslik sidumine keskkonnanäitajatega, riigi tugi tehnoloogiasirdele;
- et inimesed ja ühiskond õigesti käituks, on vaja kolme asja, nagu taburetil peab olema kolm jalga: 1) haridus, väärtushinnangud ja teadmised, kuidas ühiskond ja loodusseadused toimivad; 2) taristu, sest inimene tahab mugavust (nt jäätmete sorteerimiseks); 3) et inimesel oleks kasulik õigesti käituda, peab rahakott õige signaali andma. Riik saab haridust anda, taristut luua, hinnasildid panna loodushüvedele, keskkonnakasutusele ja väliskuludele.

4. Tegevustena, mida **ettevõtted ja organisatsioonid** ise saavad ära teha, pakuti välja:

- hoida kokku energiat, kasutada rohkem taastuvenergiat oma hoonetes, nt päikesepaneel, maasoojuspump, tuulegeneraatoreid, soojuse taaskasutamist, mis tekitab ka parema sisekliima ja kui inimesed on tervemad, teevad nad paremat tööd;
- olla uuenduslik ja leida oma keskkonnahoidlikele toodetele ja teenustele uusi turge;
- oma tootmise ja teenuste pakkumise tõhususe tõstmine – vähemate ressursside kasutamine (General Motorsi peadirektor: *Green is green* ehk rohemajandusele üleminek tähendab dollareid ja on seega kasulik);
- kasutada keskkonnakaitselisi tegevusi oma ettevõtte mainekujunduses. Eesti väikeettevõtjat ajendab Eurobaromeetri uuringu järgi oma tootmise keskkonnahoidlikumaks muutmiseks regulatsioon, Rootsi ettevõtjat motiveerib eelkõige firma hea nimi ja maine – olla parim. Siit on ka meil õppida.
- kujundada töötajate väärtushinnanguid töökeskkonna kaudu, suurendada töötajate ja ühtlasi tarbijate teadlikkust;

- suurendada ettevõtetes meie-tunnet, nt talgutel, et saada teadlikumaks keskkonnanohiust ja rohemajandusest, kuidas majandus, keskkond ja sotsiaalvaldkond koos toimivad;
- nii riik kui ettevõtted ja ülikoolid saaksid teha koostööd kompetentsikeskuste rajamiseks: riik oleks keskkonna looja, ülikoolid teadmise pakkujad ja ettevõtted rakendajad.

Lõpetuseks tegi Kaja Peterson kokkuvõtte foorumile tulemise viisidest, mida oli kõigil võimalus enda kohta teada anda, märkides selle ära plakatile „Kuidas me siia tulime?“

Kokku vastas sellele küsimusele 97 foorumil osalejat. Neist 38% tuli Radisson Blu Hotel Olümpiasse jala, 31% ühissõidukiga, 26% autoga ja 2% rattaga, mis iseloomustab hästi kesklinnas asuvale konverentsikeskusele juurdepääsu. Ühistranspordi kasutajatest 29 inimest sõitis bussiga, üks trolliga, neli trammiga ja seitse rongiga.

EESTI ROHEMAJANDUSE EDENDAjad 2012

Foorumi lõpus tunnustas Säästva Eesti Instituut Eesti rohemajanduse edendaja auhindadega AS-i ABB, Pajumäe talu ja Riigimetsa Majandamise Keskust. Auhinna eesmärk on teadvustada rohemajanduse tähtsust nii ettevõtjate seas kui Eesti ühiskonnas laiemalt.

Aksiaselts ABB väaris tunnustust selle eest, et tema tootmistegevus toetab taastuvenergia kasutamist ning oma tootmistegevuses ja ärijuhtimises rakendatakse keskkonnajuhtimissüsteemi. Pajumäe talu Viljandimaal viljeleb keskkonnanahoidlikku mahepiimandust ja ettevõtte üha laienev tootevalik on tarbijate seas hinnatud. Riigiettevõtte Riigimetsa Majandamise Keskus on loonud võimalused riigimetsa avalikuks kasutamiseks ning ettevõttes rakendatakse säästva metsanduse standardeid ja keskkonnajuhtimissüsteemi.

